

Διαθρησκειακές προσεγγίσεις: ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἀθηναγόρα Α΄ ὡς τὸν Πατριάρχη Βαρθολομαῖο Α΄

Π. ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΟΥΡΟΥ*

Εἰσαγωγή

Ἡ ἐντολή τοῦ Χριστοῦ στοὺς ἀποστόλους ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀνάστασή του «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ Ἔθνη» (Ματθ. 28, 16-20), εἶναι αὐτὴ πού προσδιορίζει καὶ καθορίζει τὴν πορεία καὶ τὸν ρόλο ὑπαρξῆς τῆς Ἐκκλησίας μέσα στὰ Ἔθνη. Ἡ Ἐκκλησία ἐξ ὀρισμοῦ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ παραμείνει στατική, οὔτε ἰκανοποιημένη ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο *status quo*. Πρέπει συνεχῶς νὰ βρῖσκεται σὲ ἀποστολή, νὰ κηρύττει καὶ νὰ διδάσκει τὸ χαριόσυνο μῆνυμα στὴν οἰκουμένη, σὲ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς γῆς: «Θὰ λάβετε ὅμως δύναμη ὅταν θὰ ἴρθῃ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα σ' ἐσᾶς, καὶ θὰ γίνετε μάρτυρες δικοί μου, στὴν Ἱερουσαλήμ, σὲ ὅλη τὴν Ἰουδαία καὶ στὴ Σαμάρεια καὶ ὡς τὰ πέρατα τῆς γῆς» (Πράξ. 1,8)¹.

Ὁ Χριστὸς τῆς Καινῆς Διαθήκης διαλέγεται συνέχεια μὲ τὸν «ἄλλο» τὸν «διαφορετικὸ», τὸν «ἕτερο». Διαλέγεται μὲ τὴ Σαμαρείτιδα, διαλέγεται μὲ τὸν Ρωμαῖο ἑκατόνταρχο, δηλ. μὲ ἄτομο διαφορετικῆς θρησκευτικῆς κουλτούρας καὶ παράδοσης. Κι ὅμως στὸ διάλογό του δὲν θέτει ὅρους καὶ προϋποθέσεις. Εἶναι ἓνας διάλογος καθάριος, εἰλικρινής, χωρὶς στοιχεῖα δικανικῆς ἰσοπέδωσης τοῦ ἄλλου. Ἕνας διάλογος χωρὶς ἀσφάλεια καὶ ἀσφαλιστικὲς δικλίδες. Ὁ Χριστὸς [...] φέρνει καὶ ἀποκαλύπτει ὡς μόνη ἀλήθεια ἓνα ἄλλο ἦθος, ἓναν ἄλλο τρόπο, αὐτὸν τῆς ἀνασφάλειας καὶ τῆς ἀβεβαιότητας. Τὸν ἀνοιχτὸ δρόμο μίας σχοινοβασίας, μίας ταπεινῆς ἀσκητικῆς, πού ἀποκαλύπτει τὴν ἀγιότητα ὡς «μέτρον σεσαλευμένον καὶ ὑπερεκχυνόμενον»².

* Ὁ π. Ἰουστῖνος Κεφαλοῦρος εἶναι μεταπτυχιακὸς φοιτητὴς τοῦ Τμ. Θεολογίας Α.Π.Θ. καὶ κληρικὸς τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καὶ Ἀρδαμερίου.

1. ΙΟΝ ΒΡΙΑ – Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, *Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία*, ἐκδ. «Τέρτιος», σ. 25.

2. Χρ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ, *Ἔρως καὶ Θάνατος*, Ἐκδόσεις Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2009, σ. 340.

Ὁ διάλογος (ἀπὸ τὸ ρῆμα διαλέγομαι) σημαίνει συνομιλία, συζήτηση, μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων ἀνθρώπων καὶ ἀνταλλαγὴ ἰδεῶν ἢ ἀπόψεων γιὰ τὴν ἐπίλυση κάποιου προβλήματος καὶ τὴν ἐπίτευξη συμφωνίας καὶ γεφύρωση τῶν ἀντιθέσεων. Στὴν ἱστορία τῶν θρησκειῶν ὁ διάλογος ἀναφέρεται σὲ θέματα πίστεως, λατρείας, κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς ζωῆς³. Ὁμως διάλογος εἶναι ἐπίσης ἡ “συνάντηση τῆς ζωῆς μὲ τὴ ζωή”, ἀσχέτως ἀποτελέσματος. Εἶναι “ἀντίδοσις”, ἀλληλο-περιχώρηση καὶ ἀλληλο-πλουτισμός. Δὲν ὑπάρχει καμία βεβαιότητα πὼς ὅταν κάποιος ἀρχίζει τὸν διάλογο, θὰ ἔχουν καὶ θετικὸ ἀποτέλεσμα. Μπορεῖ νὰ ὑπάρξει κάτι, ὅπως μπορεῖ καὶ νὰ ἀποτύχουν. Ἀκόμη ὅμως καὶ ἡ πιθανὴ φαινομενικὴ ἀποτυχία ἐμπεριέχει τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀνθρώπινης βούλησης νὰ καθυποτάξει τὸν ἐγωκεντρισμὸ καὶ τὴν ὅποια αὐτιστικὴ καὶ ἐσωστρεφῆ συμπεριφορὰ ἀπέναντι σὲ θέματα ζωῆς. Κι αὐτό, γιατί ποτὲ δὲν θὰ πρέπει νὰ λησμονοῦμε πὼς «ἡ ζωὴ εἶναι σχέση, ἐνῶ ὁ θάνατος εἶναισχάση».

Ἡ ἀνάγκη τοῦ Διαθρησκειακοῦ Διαλόγου

Δὲν εἶναι λίγες οἱ φορὲς πού ὁ κόσμος βρέθηκε ἀντιμέτωπος μὲ τὸν θρησκευτικὸ φανατισμὸ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ σοβαρὴ ἀπειλὴ γιὰ τὴν παγκόσμια εἰρήνη. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἀποσαφηνίσουμε τὸ στερεότυπο πὼς ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς προέρχεται συνήθως «ἐξ ἀνατολῶν». Σημαντικὰ γεγονότα τῆς νεώτερης παγκόσμιας ἱστορίας, ὅπως ἡ τρομοκρατικὴ ἐπίθεση τῆς 11ης Σεπτεμβρίου στὴν Νέα Ὑόρκη τῶν ΗΠΑ, ἡ ἀκόμη πιὸ πρόσφατα ἡ βομβιστικὴ ἐπίθεση στὴν Βοστώνη κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ μαραθωνίου, στηρίζουν ἀκόμη περισσότερο τὸ στερεότυπο τοῦ ἰσλαμικοῦ φανατισμοῦ. Ὁμως θὰ πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦμε πὼς κανένας δὲν φανατίζεται μόνος του καὶ «ἀνευ λόγου καὶ αἰτίας». Ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς ἔχει μέρος εὐθύνης πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἔξαρχης τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ἀφοῦ ἡ μέχρι τώρα «πολιτεία» του ὑπῆρξε ἄκρως ἱμπεριαλιστικὴ. Σαφῶς καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀμνηστεύσει τὰ «τυφλά» χτυπήματα τῶν φανατικῶν ἰσλαμιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ ἴδιο δὲν μποροῦμε νὰ κάνουμε καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν δυτικῶν.

Σὲ μία ἐξαιρετικὴ εἰσήγηση τοῦ Tarek Mitri, ὑπευθύνου Διαθρησκειακῶν Σχέσεων στὸ ΠΣΕ, διαβάζουμε: «Τὸ πρόβλημα τῆς βίας καὶ τῆς νομιμοποίησής

3. ΑΓΓ. ΖΙΑΚΑ, *Διαθρησκειακοὶ διάλογοι Β΄*, Ἐκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 144 ἐξ.

της στή θρησκευτική σκέψη και στην πρακτική τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων συζητήθηκε εὐκαιριακά και συχνὰ ἔμμεσα, στὸν χριστιανο-ἰσλαμικὸ διάλογο. Στὰ μάτια μερικῶν Χριστιανῶν φαινόταν ἐξαιρετικὰ διχαστική ὑπόθεση νὰ καταπιαστοῦν μὲ ὅλα αὐτά, καθὼς ἀποτελοῦσαν εὐθραυστο ὑλικὸ στήν προσπάθεια οἰκοδόμησης ἐμπιστοσύνης και ἀμοιβαίας κατανόησης. Σιωπηρά, και καμιά φορὰ ρητῶς, ἡ ἀπόκλιση μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν και μουσουλμανικῶν τοποθετήσεων ὑπερτονίστηκε. Σήμερα ἡ σχέση μεταξὺ βίας και θρησκείας εἶναι τὸ ἀντικείμενο μίας ἀνανεωμένης προσοχῆς, πὸν κατευθύνεται πρωταρχικά στή μουσουλμανική προσέγγιση στὸ πρόβλημα. Σὲ μερικὸς κύκλους φαίνεται νὰ ὑπάρχει μία ἀνυπόμονη τάση νὰ βροῦν ἐξήγηση τῶν πρόσφατων ἐγκληματικῶν ἐπιθέσεων ἢ νομιμοποίηση τῆς βίας στὰ ἀγιογραφικά και κανονικά θεμέλια. Ὅμως οἱ μὴ θρησκευτικοὶ παράγοντες πὸν καθορίζουν τὴ συμβολική και ἱστορική βία δὲν ἐξετάζονται ἐξίσου, πολὺ περισσότερο δὲν ἐξαντλοῦνται πρὶν ἀναφερθεῖ ἡ θρησκευτική διάσταση. Ἡ “ἀνατομία” τῆς τρομοκρατίας εὐνοεῖται ἔναντι τῆς “γενεαλογίας” τῆς. Ὅταν κάποιοι ἄνθρωποι καταλογίζουν στήν παραδοσιακή θρησκευτική ἐκπαίδευση τὴ διάδοση τῆς κουλτούρας τοῦ μίσους, ἀποτυγχάνουν νὰ δοῦν ὅτι δὲν εἶναι οἱ παραδοσιακὲς θρησκευτικὲς ἀξίες πὸν ὀδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους στή βία, ἀλλὰ ἡ ἀπώλειά τους, χωρὶς κάτι νὰ τὶς ἀναπληρώνει. Ἡ ἀπώλεια αὐτὴ ἐξηγεῖ τὴν ἀπογοήτευση, τὴν αἴσθηση ἀδικίας, και τὴ σιχαμάρα. Ἡ βία δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ μὲ τὸ προπατορικὸ μῖσος, γιατί τὸ προπατορικὸ μῖσος ἐπανεφευρέθηκε και κατασκευάστηκε ὡς ἀποτέλεσμα τῆς βίας»⁴.

Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος κινεῖται και ὁ Σάββας Ἀγουριδῆς ἀναφερόμενος στὸν διαθρησκειακὸ διάλογο: «Ὅποιαδήποτε συζήτηση γιὰ τὴ ἀνάγκη τῆς προσέγγισης τῶν θρησκείων πρέπει νὰ ξεκινάει ἀπὸ ρεαλιστική βάση ἢ πρέπει νὰ ξέρουμε πὸν ἀκριβῶς βρισκόμαστε στήν ἐκτίμησή μας ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλο. Ἡ προσέγγιση τῆς Δύσης πρὸς τὸν ἀραβικὸ κόσμο, τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸ Ἰσλάμ, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς σημαντική ἐγγύηση γιὰ τὴ διατήρηση τῆς εἰρήνης στὸν κόσμο και γιὰ τὴν ἐπικράτηση μίας δικαιότερης τάξης. Ὅποιοσδήποτε ὁμως διάλογος μεταξὺ Χριστιανισμοῦ και Ἰσλάμ θὰ ἔχει τότε πιθανότητες ἐπιτυχίας, ἂν ξεκινήσει ἀπὸ τὴ ρεαλιστική βάση: τί εἶναι ἀλήθεια και τί εἶναι προ-

4. TAREK MITRI, «Σκέψεις γιὰ τὶς Σχέσεις Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν και Μουσουλμάνων», Συλλογικὸς Τόμος Ἰσλάμ και Φονταμενταλισμὸς - Ὁρθοδοξία και Παγκοσμιοποίηση, (Ἐπ. Π. Καλαϊτζίδης - Ν. Ντόντος), ἐκδ. Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2006², 78-79, σ.

κατάληψη στην εικόνα που έχει ή μία θρησκεία για την άλλη. Το έργο αυτό έχει δυσκολίες αλλά ο προορισμός και το συμφέρον του ανθρώπου είναι να αγωνίζεται για την αλήθεια»⁵.

Το 1995 σε μία συνδιάσκεψη στη Sabia μία ομάδα αφρικανών μεταρρυθμισμένων θεολόγων υπογράμμισε : «Σήμερα η παγκόσμια οικονομία έχει προσλάβει ιερό χαρακτήρα και έχει ανυψωθεί σε έναν αυτοκρατορικό θρόνο. Κατέλαβε τη θέση των ανθρώπων που τη δημιούργησαν. Η παγκόσμια οικονομία ορίζοντας εκ νέου τί σημαίνει να είσαι άνθρωπος έχει γίνει αυτή η δημιουργός της ανθρώπινης ύπαρξης. Έτσι, σφετερίζεται την κυριότητα του Θεού και αξιώνει μία ελευθερία, την οποία έχει μόνο ο Θεός. Για μās, ως χριστιανούς, τίθεται σε αυτή την περίπτωση θέμα ειδωλολατρίας –ή άλλιως διατυπωμένο– θέμα απόφασης ανάμεσα στον Θεό και στον Μαμμωνά... Καταλήγουμε στο άλγεινό συμπέρασμα ότι η αφρικανική πραγματικότητα της φτώχειας, η οποία προκαλείται από τις άδικες παγκόσμιες οικονομικές δομές, δεν είναι απλώς ένα ήθικό πρόβλημα, αλλά είναι κυρίως ένα πρόβλημα θεολογικό. Αποτελεί status confessionis [περίπτωση όμολογίας της πίστης]. Με τους μηχανισμούς της παγκόσμιας οικονομίας διακυβεύεται ή ίδια ή αξιοπιστία του Ευαγγελίου, ή καλή είδηση για τους φτωχούς»⁶.

Πολύ απλά και χωρίς να χρειάζεται να είναι κανείς ειδικός του θέματος, είναι πολύ βολικό για τον δυτικό κόσμο να «ντύνει» την τρομοκρατία με το ένδυμα της θρησκείας, ώστε να αποκρύπτονται τα ουσιαστικά αίτια που προκύπτουν από την δική του ευθύνη. Όταν υπάρχουν λαοί που ζούνε στην απόλυτη φτώχεια και έξαθλίωση εξ αιτίας της οικονομικής εκμετάλλευσης από τους πολυεθνικούς κολοσσούς του παγκόσμιου εμπορίου, τότε προκύπτει το καιρίο ερώτημα για το ποιός στην πραγματικότητα όπλίζει το χέρι του τρομοκράτη;

Ο διάλογος από τη φύση του είναι ή δύσκολη πλευρά των ανθρώπινων σχέσεων. Ίσως ο θρησκευτικός διάλογος να είναι ακόμη δυσκολότερος. Όσο ρομαντικά κι αν θελήσουμε να δούμε τα πράγματα πρέπει να θέσουμε μία βασική προϋπόθεση, ότι και τα δύο μέρη επιθυμούν τη σχέση και την αναζήτηση⁷. Ο

5. Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, *Όράματα και Πράγματα*, Έκδ. Άρτος Ζωής, Άθήνα 2010, σ. 226-227.

6. ΣΤ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ, *Έκκλησιολογία και Παγκοσμιοποίηση*, Έκδόσεις Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 68-69.

7. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ (ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΤΟΣ), Άρχιεπίσκοπος Άλβανίας, *Παγκοσμότητα και Όρθοδοξία*, Έκδ. Άκρίτας, Άθήνα 2000, σ. 157.

σπουδαῖος μελετητής καὶ πρωτοπόρος τοῦ Διαθρησκειακοῦ Διαλόγου Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος μεταξύ ἄλλων σημειώνει: «Τὸ γεγονός τῆς κοινῆς ζωῆς καὶ ἀναζητήσεως μὲ ἐκπροσώπους διαφόρων θρησκευτικῶν πεποιθήσεων διευρύνει συγχρόνως τὸ πεδίο τοῦ διμεροῦς διαλόγου, φωτίζοντας τὸ κοινὸ ἔδαφος τῆς μονοθεϊστικῆς, προφητικῆς, θρησκευτικῆς ἐμπειρίας»⁸.

Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος κινεῖται καὶ ὁ καθηγητῆς Π. Βασιλειάδης: «Κάθε διάλογος μεταξύ ἀνθρώπων ἀπὸ διαφορετικῆς θρησκείας ἀποτελεῖ λεπτὸ καὶ συνάμα δύσκολο ἐγχείρημα. Ἀπὸ πλευρᾶς χριστιανισμοῦ, μὲ ἐξαιρέση μεμονωμένες περιπτώσεις, γιὰ περισσότερα ἀπὸ πενήντα χρόνια –καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν οἰκουμενικὴ συνδιάσκεψη τὸ 1938 στὸ Τάμπαραμ τῆς Ἰνδίας– οἱ χριστιανοὶ ἔχουν ἐπανελημμένα ὑποστηρίζει πὼς ἕνας ἀξιοπρεπὴς διάλογος μὲ ἄτομα ἄλλων θρησκευτικῶν πεποιθήσεων δὲν εἶναι μόνο ἀναγκαῖος, ἀποτελεῖ καὶ χριστιανικὴ ἐπιταγὴ καὶ κάτι τέτοιο γίνεται περισσότερο κατανοητὸ ἂν λάβουμε ὑπόψη τὴ θρησκευτικὴ ἀδιαλλαξία καὶ τὸ φανατισμὸ, φαινόμενα συνηθισμένα σὲ κάθε θρησκεία. Διάλογος, βέβαια, δὲ σημαίνει μὲ κανένα τρόπο συμβιβασμὸ ἢ σχετικοποίηση τῶν ἀρχῶν τῆς πίστεως τῶν διαλεγομένων, καὶ πολὺ περισσότερο τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν»⁹.

Τὰ πρῶτα βήματα

Τόσο τὸ ΠΣΕ ὅσο καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία συνειδητοποίησαν τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου ὡς τοῦ πλέον πρόσφορου μέσου γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ποικίλων προβλημάτων ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ συνάντηση καὶ τὴ συνύπαρξη ἐτερόκλητων θρησκευτικῶν ὁμάδων μέσα στὰ πλαίσια τόσο τοῦ σύγχρονου κράτους ὅσο καὶ τῆς παγκόσμιας κοινότητος¹⁰. Ἀπὸ τὰ πρῶτα του βήματα τὸ ΠΣΕ δὲν ἔκρυψε τὸν συνειδησιακὸ προβληματισμὸ τῶν βορειοατλαντικῶν Ἐκκλησιῶν ἔναντι τῶν Ἑβραίων ποὺ εἶχαν δοκιμασθεῖ μὲ τὸν πλέον ἀπάνθρωπο τρόπο κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Β΄ Πα-

8. Στὸ ἴδιο, σ. 159.

9. Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, *Ἡ Ὁρθοδοξία στὸ Σταυροδρόμῳ*, Ἐκδόσεις Παρατηρητῆς, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 191-192.

10. Γ. ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ, «Ὁρθοδοξία καὶ διαθρησκειακὸς διάλογος», σελ. 1. http://users.auth.gr/martzelo/index.files/arhtra_n.htm

γχοσμίου Πολέμου. Στην 1η Γενική Συνέλευση του ΠΣΕ στο Amsterdam το 1948 καταδικάστηκε ο άντισημιτισμός, ενώ στην 4η Γενική Συνέλευση το 1961 στο Νέο Δελχί προχώρησε σε μία πράξη μεγίστης σημασίας, δηλ. στην άρνηση της άποδοχής του χαρακτηρισμού των Έβραίων συλλογικῶς ὡς θεοκτόνων και άποφάνθηκε ὅτι στή χριστιανική διδασκαλία τὰ ιστορικά γεγονότα τὰ ὁποῖα ὀδήγησαν στην Σταύρωση, θά πρέπει νά παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο ὥστε νά μήν ἐπιρρίπτουν τήν εὐθύνη στόν ἰουδαϊκό λαό, ἀλλά πρόκειται γιά μία εὐθύνη ἡ ὁποία ἀνήκει σέ ὅλη τήν ἀνθρωπότητα και ὄχι σέ μία φυλή, ἢ μία κοι- νότητα¹¹.

Γιά πρώτη φορά μία Γενική Συνέλευση τοῦ ΠΣΕ συνήλθε ἐκτός τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου και σέ ἓνα περιβάλλον πού δέν ἦταν παραδοσιακά χριστιανικό. Στό Νέο Δελχί τὸ ΠΣΕ ἀφήνει πίσω του μία ἐποχή ὅπου τὰ θέματα πού ἀφο- ροῦσαν τὸν λεγόμενο «τρίτο κόσμο» ἦταν μέρος μία δυτικῆς ἀτζέντας, πού ὅμως πλέον και μετὰ τήν εἰσδοχή στοῦ ΠΣΕ πολλῶν «Νέων Ἐκκλησιῶν» ἀπό τὸ νότιο ἡμισφαίριο, τὰ θέματα αὐτὰ γίνονται ἀντικείμενο μιᾶς πιὸ γνήσιας συν- εργασίας μεταξύ Βορρᾶ-Νότου και Ἀνατολῆς-Δύσης¹².

Στό ἴδιο μῆκος κύματος κινήθηκε και ἡ Ρώμη ἡ ὁποία μετὰ τήν ἔκδοση τῆς περίφημης δηλώσεως γιά τῖς Σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας με τῖς μὴ Χριστιανικῆς Θρησκείες (Nostra Aetate) κατὰ τήν περίοδο τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1965, στήν ὁποία γνωστοποιεῖται ἡ θέληση τῆς Ρωμαιοκαθο- λικῆς Ἐκκλησίας νά προχωρήσει στόν διάλογο πρὸς τῖς μὴ χριστιανικῆς θρη- σκεῖες, και εἰδικὰ πρὸς τὸ Ἰσλάμ και τὸν Ἰουδαϊσμό και νά βαδίσει τήν «ὁδὸ τῆς εἰρήνης» (in viam pacis), συνεργάστηκε ἀργότερα στενὰ με τήν Γενεὺ τὸ ποντιφικό συμβούλιο γιά τὸν Διαθρησκειακὸ Διάλογο (πρῶην γραμματεία γιά τοὺς Μὴ Χριστιανούς), καθὼς και με τὸν μικτὸ ὄμιλο ἐργασίας¹³.

Ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τόσο τῆς ἱερατικῆς, ὅσο ἀργότερα τῆς ἀρχιερατικῆς του πορείας ἔδειξε ἔμπρακτα τί σημαίνει ἡ ἀποδοχή τῆς ἑτερότητας και τῆς διαφορετικῆς θρησκευτικῆς πίστεως. Ἀπὸ προ-

11. Β. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, *Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως*, Ἐκδ. Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατε- ρικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 504.

12. Βλ. ΣΤ. ΤΣΟΜΠΑΝΙΔΗΣ, *Ἡ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας και Θεολογίας στοῦ Πα- γκόσμιου Συμβούλιου Ἐκκλησιῶν*, Ἐκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 140-141.

13. Β. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ, *Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως*, Ἐκδ. Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατε- ρικῶν Μελετῶν, σσ. 501-503 και ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΖΙΑΚΑ, *Διαθρησκειακοὶ Διάλογοι*, Τόμ. Β΄, Ἐκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2010, σσ. 207-208.

σωπικές του μαρτυρίες μαθαίνουμε ότι στην Κέρκυρα ως Μητροπολίτης Κερκύρας είχε αναπτύξει σχέση εμπιστοσύνης και αγάπης με τους Καθολικούς, αλλά και με τους Διαμαρτυρομένους και με τους Έβραίους της Κερκύρας. Διηγείται ο ίδιος ο Πατριάρχης Ἀθηναγόρας: «Μοῦ ἔκαμαν κάποτε οἱ Ἑβραῖοι μία δεξίωση στή λέσχη τους. Καί τοὺς ὠμίλησα γιὰ κάποια γεγονότα, πού εἶχαν προκαλέσει εἰς βάρος τους διωγμό, με πολλή συμπάθεια καί κατεδίκασα τὰ γεγονότα ἐκεῖνα, γιὰτί ἦσαν πολιτικά. Καί μοῦ εἶχαν μία ἀπέραντη ἀγάπην. Ὅσακις δὲν εἶχαν ραββίνον, ἐγὼ διευθέτουں τὰ διοικητικά των προβλήματα. Κάθε Σάββατο με ἐπισκέπτοντο. Μία φορὰ διεδόθη ὅτι ἐχάθηκε ἓνα μικρὸ παιδί καί ὅτι τὸ ἐπῆραν οἱ Ἑβραῖοι! Ὅλη ἡ παροικία των ἐκλείσει τὰ μαγαζιά της καί ἐκεῖνοι ἐκλείστηκαν στὰ σπίτια των. Ἀμέσως ἐφώναξα τὸν διευθυντὴ τῆς Ἀστυνομίας καί αὐστηρὰ τοῦ ἐπέστησα τὴν προσοχή, νὰ εὔρεθῆ τὰ παιδι παντὶ τρόπῳ καί νὰ μὴ γίνῃ καμία βιαιοπραγία, γιὰτί θὰ ἦτο ὑπεύθυνος προσωπικῶς. Ἐπῆρα τὸ ραβδί μου καί ἓνα Ἱερέα καί ἐπῆγα στὴν Ἑβραϊκὴ συνοικία. Γύρισα ὅλους τοὺς δρόμους της καί ἔβγαιναν ὅλοι τρομαγμένοι ἀπὸ τὰ παράθυρα. Τοὺς ἔλεγα : Μὴ φοβεῖσθε, ἐγὼ εἶμαι γιὰ ἐσᾶς ἐδῶ, κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ σᾶς πειράξῃ. Τελικὰ τὸ παιδί ἦταν σὲ συγγενεῖς του, σὲ χωριὸ τῆς Κέρκυρας. Ἔτσι ὅταν ἔφυγα ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἐλυπήθησαν ἐξ ἴσου με τοὺς ἄλλους καί οἱ Ἑβραῖοι»¹⁴.

Μᾶλλον πρέπει νὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ περίπτωση Πατριάρχῃ καί γενικὰ Ἑλληνα κληρικοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν φοβᾶται νὰ πεί πὼς οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὰ χρόνια τῆς παρουσίας τους στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, ἄθελά τους ἴσως, πρόσφεραν στὸν ἑλληνισμό «ξεστασιά», μέσα ἀπὸ τὴν ποικιλία καί τὴν σύνθεση τῶν πολιτισμῶν.

«Ἐνας ὀλόκληρος πολιτισμός, ποικίλος καί πολύχρωμος, ἀναζητοῦσε νὰ βρεῖ τὴ σύγχρονη ἔκφρασή του. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν πέσει ἐπάνω μας σὰν τὸ χιόνι. Κάτω ὅμως ἀπὸ αὐτὸ τὸ χιόνι εἶχαμε ζέστη.

Ἡ περιοχὴ ὅπου γεννήθηκα εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους ἓναν αἰῶνα πρὶν τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Στὰ Τσαρπλανά ὑπῆρχαν Χριστιανοὶ καί Μουσουλμάνοι. Ὅλοι ζοῦσαν μονιασμένοι. Ὁ μοναδικὸς Τοῦρκος ἀστυνομικὸς, θυμοῦμαι ἀκόμη τὸ ὄνομα: Ἀλῆ μπέης, δὲν εἶχε τί νὰ κάμει. Οὔτε διενέξεις, οὔτε τσακώματα, οὔτε δίκες. Χριστιανόπουλα καί Μουσουλμανόπουλα ἔπαιζαν μαζί. Προσκαλοῦσαν στὰ βαφτίσια τοὺς Μουσουλμάνους φίλους κι ἐκεῖνοι μᾶς προσκαλοῦσαν στὴν τελετὴ τῆς περιτομῆς κανενὸς παιδιοῦ τους.

14. Α.Γ. ΠΑΝΩΤΗΣ, *Παῦλος Στ' - Ἀθηναγόρας Α'*: *Εἰρηνοποιοί*, Ἀθήναι 1971, σσ. 46-47.

Ήταν μία βιβλική συνύπαρξη, όπου όλοι νιώθαμε παιδιά του Άβραάμ. Οί Μουσουλμάνοι έτρωγαν κριάρια και πρόβατα στο μπαϊράμι τής θυσίας του Ίμπραήμ, δηλαδή του Άβραάμ. Και έμεις τρώγαμε τo πασχαλινό άρνι. Του Άη Γιωργιού ήταν μεγάλη γιορτή. Πολύ κοντά στο σπίτι μας υπήρχε μία έκκλησία του Άγιου Γεωργίου, με μία παλιά εικόνα του Άγιου. Άνεβαίναμε στους λοφίσκους για να παρακολουθήσουμε την άνατολή του ήλιου, και μετά την λειτουργία χορευάμε. Τη μέρα αυτή είχαν και οί Μουσουλμάνοι την γιορτή του Κιντιρλέ, την γιορτή του Άλ Κίντρ, που οί Έβραίοι τόν γιόρταζαν με τo όνομα Έλια και οί Χριστιανοί τη μέρα του Προδρομού. Έτσι τουλάχιστον έλεγαν οί δερβίσηδες»¹⁵.

Οί παραπάνω προσωπικές μαρτυρίες του ίδιου του Άθηναγόρα δείχνουν πώς αυτό που σήμερα χαρακτηρίζουμε ως εϋθραυστες ίσορροπίες με τούς γείτονές μας Τούρκους, την έποχή εκείνη μόνο εϋθραυστες δέν ήταν. Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί είχαν βρει τόν τρόπο να συνυπάρχουν ειρηνικά, χωρίς έθνικιστικές έξάρσεις.

Ό Πατριάρχης Άθηναγόρας συνεχίζει: «Οί δερβίσηδες ήταν πολύ καλοί άνθρωποι. Έπεδείκνυαν πολύ μεγάλη άνοχη έναντι του Χριστιανισμού, συχνά μάάλιστα διακρίνονταν για την πνευματικότητά τους. Οί κοινότητές τους λεγόταν «τεκέδες». Ύπήρχαν πολλές στην Ήπειρο. Στο χωρίο μου ζούσε ένας δερβίσης, που θυμάμαι άκόμη τo όνομά του – τόν λέγανε δερβίση Ίαμίλ. Έρχόταν συχνά σπίτι, έτρωγε μαζί μας. Η μητέρα μου και η άδελφή μου τόν αγαπούσαν πολύ και δέν κρατούσαν μυστικό άπ' αυτόν. Ήξερε καλύτερα την καρδιά τους και άπ' αυτόν τόν παπά του χωριού άκόμη»¹⁶.

Ό σεβασμός του πατριάρχου Άθηναγόρα άπέναντι στους Τούρκους και γενικότερα στους μουσουλμάνους φαίνεται άπο μία κίνηση λεπτότητας κατά τη διάρκεια τής πατριαρχείας του και παραμονής του στην Κωνσταντινούπολη. Άπέφευγε έπιμελώς να δημοσιοποιεί την ήμερομηνία τής γεννήσεώς του και αυτό διότι ήταν γεννημένος στις 25 Μαρτίου του έτους 1886.

Στόν ένθρονιστήριο λόγο του στις 26 Ίανουαρίου 1949 μεταξύ άλλων έίπε: «Άλλ' άληθώς δέν εύρίσκω λόγους έπαρκείς προς έκφρασιν εύχαριστιών μετά βαθυτάτης έκτιμήσεως και εύγνωμοσύνης προς τόν Έξοχώτατον και εύκλεά Πρόεδρον ήμών Ίσμετ Ίνονου, την Σεβαστήν Κυβέρνησιν και όλόκληρον τόν

15. Δ. ΤΣΑΚΩΝΑΣ, Άθηναγόρας ό Οίκουμενικός τών Νέων Ίδεών, Άθήναι 1976, σσ. 20-21.

16. Όπ.π., σ. 21.

γενναῖον Τουρκικὸν Λαόν, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποῖου καὶ ἐγὼ ἐγεννήθην καὶ ἔζησα ἡμέρας εὐτυχίας»¹⁷.

Δὲν φοβᾶται νὰ χαρακτηρίσει τὴν Τουρκία «ἀγαπητὴ πατρίδα», τοὺς Μουσουλμάνους «ἀδελφούς» καὶ νὰ ἐκφράσει τὴ χαρὰ του γιὰ τὴν ἴδρυση μουσουλμανικῆς Σχολῆς στὴν Κωνσταντινούπολη.

«Εὐτυχίαν δοκιμάζω μὴ διακρινόμενος ὡς καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ Θρησκευόμενα. Διὸ καὶ θερμοτάτα χαιρετῶ τοὺς Μουσουλμάνους ἀδελφούς τῆς κοινῆς ἀγαπητῆς πατρίδος Τουρκίας. Χαίρω ἐπὶ τῇ ἰδρύσει μουσουλμανικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐν τῇ Πόλει ἡμῶν ταύτῃ καὶ εὐχομαι πλήρης ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς».

Ἔνας ἀπὸ τοὺς τέσσερις βασικοὺς στόχους τοῦ Ἀθηναγόρα ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του στὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦταν καὶ «ἡ εἰρήνευσις τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, οἵτινες ζοῦν εἰς τὸ σταυροδρόμι δυναμικῶν ἀντιθετικῶν γεωπολιτικῶν ἀκτίνων, διὰ τῆς συγκροτήσεως δυαδικῶν ἢ πολυεθνικῶν ὁμοσπονδιῶν (Ἑλληνο-Τουρκικὴ ἔνωσις κ.ο.κ), ποὺ μὲ φιλειρηνικὸ καὶ ἀνθρωπιστικὸ πνεῦμα νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἄρση τῆς κοινωικῆς ἀδικίας καὶ τὴν πανθηρησκειακὴν εἰ δυνατόν προσέγγισι»¹⁸.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τίς καθαρὰ προσωπικὲς ἀπόψεις καὶ τοποθετήσεις, ἔστω κι ἂν αὐτὲς προέρχονται ἀπὸ ἕναν προκαθήμενο, θὰ πρέπει νὰ ἐξετάσουμε καὶ τὸν γενικότερο προσανατολισμὸ τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σὲ ὅ,τι ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸν Διαθηρησκειακὸ Διάλογο. Παρὰ τίς ἐπιφυλάξεις ποὺ εἶχαν ἐκφράσει οἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες – μέλη τοῦ ΠΣΕ γιὰ τὸν σκοπὸ στὸν ὁποῖο ἀπέβλεπε ὁ διαθηρησκειακὸς διάλογος, ἤδη κατὰ τὴν Α΄ Πανορθόδοξο Διάσκεψη τῆς Ρόδου τὸ 1961, πρὶν ἀκόμη ἐκδηλωθεῖ τὸ διαθηρησκειακὸ ἐνδιαφέρον τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία συμπεριέλαβε στὴν Ἡμερήσια Διάταξη τῆς μέλλουσας νὰ συνέλθει Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τόσο τὸ θέμα «Ὁρθοδοξία καὶ ἄλλαι θρησκείαι» ὅσο καὶ τὸ θέμα «Συμβολὴ τῶν κατὰ τόπους Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, στὴν ἐπικράτηση τῶν χριστιανικῶν ιδεῶν τῆς εἰρήνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν»¹⁹.

17. Βλ. τὸν ἐνθρονιστήριό λόγο τοῦ πατριάρχου στὸ Ἀθηναγόρας Α΄: Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ὁ Ἡπειρώτης, (Ἐπ. Ἰω. Ἀναστασίου). Ἐκδ. Ἐταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, Κείμενα Πατριάρχου Ἀθηναγόρα Α΄, Ἰωάννινα 1975, Ἐνθρονιστήριος λόγος, σ. 486.

18. Δ. ΤΣΑΚΩΝΑ, ὄπ.π., σ. 66.

19. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΑΡΤΖΕΛΟΣ, «Ὁρθοδοξία καὶ διαθηρησκειακὸς διάλογος», σ. 4. http://users.auth.gr/martzelo/index.files/arthra_n.htm.

Ἡ συνέχεια δόθηκε τὸ 1976 στὴν Α΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη στὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Σαμπεζύ, ὅπου ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμία νὰ συμβάλει στὴ διαθρησκειακὴ συνεννόηση μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἀπάλειψη τοῦ φανατισμοῦ καὶ τὴν συμφιλίωση τῶν λαῶν. Δέκα χρόνια ἀργότερα τὸ 1986 στὴν Γ΄ Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξη Διάσκεψη, ἡ ὁποία συγκλήθηκε πάλι στὸ Ὁρθόδοξο Κέντρο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στὸ Σαμπεζύ, καθορίστηκαν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν οἱ ἀρχές πού πρέπει νὰ διέπουν τὴ συμβολὴ τους στὴν προώθηση τοῦ πνεύματος τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφосύνης καὶ τῆς ἀγάπης μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ στὴν ἄρση τῶν φυλετικῶν καὶ τῶν ἄλλων διακρίσεων²⁰.

Σήμερα ὁ διάλογος πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Βαρθολομαῖο, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ἐνθρονιστῆριο λόγο του στίς 2 Νοεμβρίου 1991 τόνιζε τόσο τὴ σημασία τῆς ἐνότητας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅσο καὶ τὸ καθῆκον τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὴν ἀνθρωπότητα. Τὴν εὐθύνη αὐτὴ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τὴν ἐντοπίζει στὸν διάλογο μὲ τις μεγάλες θρησκείες τοῦ κόσμου.

Πολύαριθμες εἶναι οἱ δραστηριότητες καὶ οἱ συμμετοχὲς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἀπὸ τίς σημαντικότερες εἶναι αὐτὲς οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν τὸ θέμα τῆς εἰρήνης.

- *Εἰρήνη καὶ Ἀνοχή (Peace and Tolerance)*. Κωνσταντινούπολη, Φεβρουάριος 1994. Συνδιοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ Ἴδρυμα Appeal and Conscience Peace τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἀπὸ τὴ συνάντηση αὐτὴ προέκυψε ἡ Διακήρυξη τοῦ Βοσπόρου πού καταδικάζει κάθε μορφὴ πολέμου, ἰδιαίτερα μάλιστα πολέμων ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας.
- *Τρεῖς Θρησκείες: Μία δέσμευση γιὰ Εἰρήνη*. Μαδρίτη, Νοέμβριος 1994. Διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Alcalá de Henares.
- *Διάλογος μεταξὺ τῶν Τριῶν Μονοθεϊστικῶν Θρησκειῶν*. Πρὸς ἕναν πολιτισμὸ τῆς Εἰρήνης. Ραμπάτ, Φεβρουάριος 1998. Διοργανώθηκε ἀπὸ τὴν UNESCO καὶ τὸν βασιλιὰ τῆς χώρας Χασάν.
- *Βηθλεὲμ 2000*. Διεθνὲς Συνέδριο τὸ ὁποῖο ὀργάνωσε ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν (Ο.Η.Ε.) γιὰ τὴν ἄσκηση τῶν ἀναφαίρετων

20. ΑΓΓ. ΖΙΑΚΑ, *Διαθρησκειακοὶ διάλογοι*, ὅπ.π., σσ. 154-155.

δικαιωμάτων του παλαιστινιακού λαού (Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People).

- *Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο*. Βρυξέλες, Δεκέμβριος 2001. Πρώτη Διαθρησκειακή Συνάντηση ἡ ὁποία διοργανώθηκε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σὲ συνεργασία μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωσι.
- *Ὁ διαθρησκειακὸς διάλογος ὡς προϋπόθεση τοῦ πολιτισμοῦ τῶν πολιτισμῶν*. Θεσσαλονίκη 2003.
- *Εἰρήνη καὶ Ἀνεκτικότητα Β΄ (Peace and Tolerance II)*. Κωνσταντινούπολη 2004. Οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες οἱ ὁποῖοι παρευρέθηκαν στὴ συνάντηση αὐτὴ διακήρυσαν τὴν ἀποστροφή τους πρὸς κάθε μορφὴ βίας καὶ καταστροφῆς στὸ ὄνομα τῆς θρησκείας.
- *Θρησκεία, εἰρήνη καὶ ὀλυμπιακὸ ἰδεῶδες*. Ἀθήνα, Αὐγουστος 2007. Πρόκειται γιὰ τὴν Τρίτη Διαθρησκειακή Συνάντηση. Στὴ συνάντηση αὐτὴ ποὺ πραγματοποιήθηκε στὸ Ὀλυμπιακὸ Χωριὸ στὸ πλαίσιο τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων τῆς Ἀθήνας, παραβρέθηκαν οἱ πνευματικοὶ ἡγέτες τῶν τριῶν μονοθεϊστικῶν θρησκείων καὶ τοῦ Βουδισμού. Ἀπὸ τὴ συνάντηση αὐτὴ προέκυψε ἡ Διακήρυξη τοῦ Ἀμαρουσίου, τὴν ὁποία ὑπέγραψε ὁ Πατριάρχης Βαρθολομαῖος μαζί μὲ ἄλλες ἐξέχουσες θρησκευτικὲς προσωπικότητες²¹.

Συμπεράσματα

Μὲ βάση ὅλα τὰ παραπάνω εἶναι φανερὸ πὼς τὰ τελευταῖα ἐξήντα χρόνια ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ἄλλοτε περισσότερο ἔντονα καὶ ἄλλοτε λιγότερο, ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα τοῦ διαθρησκειακοῦ διαλόγου. Τὰ νέα δεδομένα τῆς παγκοσμιοποίησης δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ ἀφήσουν τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἀμέτοχη στὶς διεργασίες τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τοῦ διαλόγου μὲ τὶς ἄλλες θρησκείες. Ἄλλωστε κάτι τέτοιο θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ ἄρνηση τῆς ἀποστολῆς της στὸν κόσμο. Τὸ θέμα τῆς εἰρήνης ἀποτελεῖ πρωταρχικὸ μέλημα, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστιακὸ αἶτημα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Ὅταν σὲ κάθε λειτουργικὴ ἀκολουθία ἡ Ἐκκλησία δέεται γιὰ τὴν «εἰρήνη τοῦ σύμπαντος κόσμου», θὰ ἦταν ἀδιανόητο νὰ μὴν ἐργάζεται πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Ἡ συνεργασία ὄλων τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, καθὼς καὶ τῶν Διεθνῶν Ὄργανισμῶν θεωρεῖται ἀπα-

21. Βλ. ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΖΙΑΚΑ, *Διαθρησκειακοὶ διάλογοι Β΄*, Ἐκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 2010, σελ. 243 κ.έ.

ραίτητη. Οί πάντες θά πρέπει νά κατανοήσουν πώς ό καρπός τής ειρήνης μπορεί νά εϋδοκιμήσει μόνο μέσα σέ ένα περιβάλλον άλληλοκατανόησης και άλληλοσεβασμού τών θρησκευτικών πεποιθήσεων του κάθε πολίτη αυτού του κόσμου.

Στήν Τελική Έκθεση τής Ζ΄ Γενικής Συνελεύσεως του ΠΣΕ στην Καμπέρα τής Αυστραλίας τó 1991 διαβάζουμε: «Σέ πολλά μέρη του κόσμου ή θρησκεία κατέστη σήμερα πηγή διαιρέσεων. Η θρησκευτική γλώσσα και τά θρησκευτικά σύμβολα χρησιμοποιούνται προκειμένου νά όξύνουν τις διαμάχες. Η άγνοια και ή άδιαλλαξία καθιστούν άδύνατη τήν καταλλαγή. Αναζητούμε τρόπους ειρηνικής συνυπάρεξως με τούς όπαδούς τών άλλων θρησκειών. Πρόπει, λοιπόν, νά οίκοδομήσομε σχέσεις άμοιβαίας έμπιστοσύνης και νά καλλιεργήσομε ένα «πολιτισμικό διάλογο». Τό έγχείρημα αυτό άρχίζει σέ κλίμακα τοπική, όταν αναπτύσομε σχέσεις με τούς όπαδούς τών άλλων θρησκειών και όταν ένεργοϋμε άπό κοινού, κυρίως σέ θέματα δικαιοσύνης και ειρήνης. Τό πρώτο στάδιο συνίσταται στην έκατέρωθεν γνωριμία και τήν άμοιβαία έμπιστοσύνη, στην συνομιλία και τήν ειλικρινή άνταλλαγή τών έμπειριών τής πίστεως ή τών κοινών προβληματισμών. Τόσο ή άφήγηση, όσο και ή άκρόαση του όδοιπορικού τής πίστεως είναι ύψιστης σημασίας για τήν προσπάθεια διακρίσεως και περαιτέρω κατανοήσεως του θείου θελήματος. Ο διάλογος είναι αυθεντική μορφή χριστιανικής μαρτυρίας. Είναι όμως και μία συνάντηση, πού συνεπάγεται όρισμένες ύποχρεώσεις. Ως χριστιανοί, πιστεύουμε ότι τó Άγιο Πνεϋμα μās ένισχύει πάντοτε νά μείνομε σταθεροί στην έν Χριστώ άποκαλυφθείσα πίστη μας. Ταυτόχρονα, μās έπιτρέπει νά συναντούμε και τήν πίστη τών άλλων»²². Κάθε άλλο σχόλιο μετά άπό τά παραπάνω έμπνευσμένα λόγια περιττεύει και για μία άκόμη φορά μās ύπενθυμίζει πώς ό διαθρησκευτικός διάλογος άποτελεϊ προϋπόθεση τής χριστιανικής και άκόμη περισσότερο τής Όρθόδοξης μας άυτοσυνειδησίας.

22. Βλ. Γ. ΛΑΙΜΟΠΟΥΛΟΣ (ΕΠ.), *Η Ζ΄ Γενική Συνέλευση του ΠΣΕ*, Καμπέρα, Φεβρουάριος 1991. Χρονικό – Κείμενα – Άξιολογήσεις, έκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1992, σσ. 143-144.